

Scriptie Onderzoeksseminar III A

Van Barrièretraktaat tot Bufferstaat

Een vergelijking tussen het Barrièreverdrag van 1715 en het verdrag waarmee het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd opgericht op het Congres van Wenen in 1815

Auteur: Erik Kragting
Studentnummer: 3861147
Cursus: Onderzoeksseminar III A: Wereldoorlog 0.1
Docenten: dr. D.M.L. Onnekink
dr. R. De Bruin

Inhoudsopgave

INLEIDING	3
1. DE NEDERLANDSE BARRIÈRE	5
Verdediging in de 17 ^e eeuw	5
De Spaanse Successieoorlog	6
Onderhandelingen en de Barrièreverdragen	9
2. DE FRANSE REVOLUTIEOORLOGEN EN HET CONGRES VAN WENEN	13
De Franse Revolutie.....	13
Napoleon Bonaparte.....	14
Vredesonderhandelingen en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden	17
3. THE BALANCE OF POWER	19
Wat is de Balance of Power?	19
Hoe wordt de balans in stand gehouden?	21
4. VERGELIJKING TUSSEN DE VERDRAGEN	24
Het Barrièreverdrag van 1715.....	24
Het Verdrag m.b.t. het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden; Wenen 1815.....	28
CONCLUSIE	33
LITERATUURLIJST	35

Inleiding

Het idee achter dit onderzoek was om de Vrede van Utrecht van 1713 te gaan vergelijken met het vredescongres in Wenen, dat ongeveer honderd jaar later plaatsvond. Gezien de uitgebreidheid van beide congressen en verdragen werd besloten om in te zoomen op een bepaald gebied of een specifiek thema. Daarom is in eerste instantie gekozen om het onderzoek geografisch te richten op het gebied van de Lage Landen. Naar aanleiding daarvan kwam al snel de Nederlandse Barrière in beeld; een onderwerp dat voor en tijdens de Spaanse Successieoorlog voor een groot deel de buitenlandse politiek van de Republiek bepaalde en wat tot doel had een beter te verdedigen positie te verkrijgen voor de Republiek ten opzichte van Frankrijk. Al tijdens de Spaanse Successieoorlog werd hierover onderhandeld, maar er werd pas een definitief besluit genomen in 1715: twee jaar na het aflopen van de oorlog met de Vrede van Utrecht. De Nederlandse Barrière bestond uit een aantal forten en versterkte steden die, eenvoudig gezegd, in bruikleen werden gegeven aan de Republiek door de Oostenrijkse keizer (vanaf 1713 heerser over de Zuidelijke Nederlanden) en waarin Nederlandse (of in ieder geval door de Republiek gefinancierde) troepen gelegerd werden. Dit alles om te voorkomen dat in het geval van een nieuwe oorlog Frankrijk opnieuw de Zuidelijke Nederlanden en de Republiek onder de voet zou lopen zoals dat in 1672 (bijna) was gebeurd.

Nadat honderd jaar na het Barrièreverdrag Napoleon was verslagen, werd het Congres van Wenen gehouden, met als doel Europa zodanig te herstructureren dat het gevaar van een herhaling van de Napoleontische oorlogen werd geminimaliseerd. Er moest een systeem komen waarin er een machtsbalans bestond tussen de Europese staten onderling, waarin geen enkele staat de anderen zou bedreigen op het gebied van veiligheid en in het voortbestaan. Om dit te bereiken werd de kaart van Europa opnieuw ingekleurd waarbij grenzen werden veranderd en er in sommige gevallen nieuwe staten werden gesticht. Eén van deze nieuwe staten was het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden; een samenvoeging van de gebieden die nu tot de Benelux gerekend worden. Het samenvoegen van deze gebieden tot één staat had tot doel om (samen met andere staten) tegenwicht te bieden tegen het gerestaureerde Frankrijk.

In deze scriptie zal het Barrièreverdrag van 1715¹ vergeleken worden met het verdrag uit 1815 waarin werd besloten het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden op te richten. Hierbij is onderzocht hoe het concept van de 'Balance of Power' (een theorie die veelvuldig opduikt in de literatuur over internationale politiek in de 18e/19e eeuw) terugkomt in beide verdragen en of er parallellen zijn tussen de twee stukken. Beide verdragen worden besproken in hoofdstuk 4. Daar aan voorafgaand zullen eerst de achtergronden van het Barrièreverdrag en het Verdrag van Wenen worden besproken, evenals een uiteenzetting van de theorie van de Balance of Power.

Door een vergelijking te maken tussen deze twee verdragen kan er naar mijn mening inzicht worden verkregen in de lange-termijnontwikkeling van de Europese politiek. Het kan een opzet zijn voor uitgebreider onderzoek, wat kan zorgen voor een beter begrip van de internationale politiek, mede omdat er tot nu toe, naar mijn inzicht, nog geen samenhangende literatuur bestaat die een dergelijke vergelijking maakt zoals in deze scriptie.

¹ Voor dit onderzoek zijn de Engelstalige versies van de Barrièreverdragen gebruikt en geciteerd. De originelen werden veelal in het Frans opgesteld, maar voor een betere leesbaarheid is gekozen voor het Engels.

1. De Nederlandse Barrière

Gedurende de 18e eeuw had de Nederlandse Republiek een aantal vooruitgeschoven posten in de Zuidelijke- of (vanaf 1713) Oostenrijkse Nederlanden. Deze posten bestonden uit versterkte Zuid Nederlandse steden of forten en dienden als een barrière tegen Frankrijk. Gedurende het laatste kwart van de 17e eeuw was de Republiek namelijk meerdere keren aangevallen door Frankrijk en kon het zichzelf slechts met zeer veel moeite redden van de ondergang, bijvoorbeeld in het rampjaar van 1672. De Barrièresteden moesten de Fransen buiten de deur houden en daarmee de oorlogsdruk in de Republiek zelf verzachten, in geval van een nieuwe oorlog. In dit hoofdstuk zal een kort overzicht gegeven worden van de totstandkoming van de Nederlandse Barrière in de Zuidelijke Nederlanden.

Verdediging in de 17e eeuw

Gedurende de 17e eeuw was gebleken dat de Nederlandse Republiek zich op militair en economisch gebied kon meten met de grotere staten om zich heen, met name Spanje, Engeland en Frankrijk. De Republiek was in en na de Tachtigjarige Oorlog verworpen tot een grote mogendheid, met name doordat het kon terugvallen op een degelijk economisch systeem, dat aan de basis lag van de lage rente die (door met name Holland) werd betaald voor leningen op de (internationale) kapitaalmarkt. Hierdoor konden, ondanks de geringe omvang van de Nederlandse bevolking, grote legers worden ingehuurd om conflicten op het Europese strijdtoneel te kunnen uitvechten. Waar de Republiek zich met de 'grote jongens' kon meten op economisch en leger-technisch gebied, was het op het gebied van oppervlakte in het nadeel. In het geval dat de Republiek zou worden aangevallen, kon binnen geringe tijd een enorm percentage van haar oppervlakte veroverd worden door de vijand. Daarom werd er al tijdens de onafhankelijkheidsstrijd met Spanje een systeem van forten en versterkte steden langs de zuidelijke buitengrenzen opgezet, zodat een aanval niet zou kunnen leiden tot een verovering van het Nederlandse grondgebied.² Nadat de Republiek vrede had gesloten met Spanje en na de vrede van de Pyreneeën in 1659, waarin

² Olaf van Nimwegen, 'The Dutch Barrier: its Origins, Creation and Importance for the Dutch Republic 1697-1718', in Jan F. de Jongste en Augustus J. Veenendaal jr. (eds.), *Anthonie Heinsius and the Dutch Republic 1688-1720. Politics, War and Finance* (Den Haag 2002) 147-149.

Spanje en Frankrijk hun conflict beëindigden, kon er niet langer gesproken worden van een Spaanse dreiging voor de Republiek. In plaats hiervan groeide de macht van Frankrijk, wat in de Republiek werd ervaren als een nieuwe bedreiging voor de eigen onafhankelijkheid. Het in stand houden van de Zuidelijke Nederlanden door hulp te bieden bij de verdediging droeg voor een groot deel bij aan de eigen veiligheid.³

Mede door nieuwe ontwikkelingen op het gebied van onder andere belegeringstechnieken, bleek de oude verdedigingslijn niet meer afdoende, wat tot uitdrukking kwam in de Franse verovering van bijna alle provincies in 1672. Slechts de binnenste verdedigingslijn rondom Holland voorkwam dat de Republiek ten onder was gegaan. Om te voorkomen dat de situatie bij een volgend conflict opnieuw zo nijpend zou worden, moesten de Fransen (Frankrijk vormde in deze periode de grootste bedreiging voor de Republiek) zo ver als dat mogelijk was buiten de landsgrenzen gehouden worden. Daarom werd besloten de Zuidelijke Nederlanden samen met Spanje te gaan verdedigen, zodat een eventueel Frans offensief al in dit gebied zo stranden. Dit werd mede noodzakelijk doordat Spanje steeds minder goed in staat bleek om zelf de Zuidelijke Nederlanden te verdedigen. Na de Negenjarige Oorlog werd dan ook in de Vrede van Rijswijk overeengekomen dat 22 Nederlandse bataljons zouden worden gestationeerd in 8 Spaans-Nederlandse forten, te weten Nieuwpoort, Kortrijk, Oudenaarde, Ath, Mons, Charleroi, Namen en Luxemburg. Hiermee kon er voor het eerst worden gesproken van een Nederlandse Barrière in de Zuidelijke Nederlanden.⁴

De Spaanse Successieoorlog

Deze overeenkomst bleek echter slechts van tijdelijke aard te zijn toen op 1 november 1700 de Spaanse koning Karel II kinderloos stierf.

In Europa begon daardoor een strijd om de Spaanse erfenis tussen de Franse koning Lodewijk XIV -die zijn kleinzoon Filips van Anjou (V) op de Spaanse troon wilde zetten- en een coalitie van Engeland, de Nederlandse Republiek en Oostenrijk, dat streed voor de belangen van de Oostenrijkse keizer Leopold I als

³ Isabel A. Montgomery, 'Editors Introduction' in Roderick Geikie en idem., *The Dutch Barrier 1705-1719* (Cambridge 1930) xviii-xxi.

⁴ Olaf van Nimwegen, 'The Dutch Barrier', 147-149.

Spaanse troonopvolger. Filips van Anjou was aangewezen door Karel II als zijn opvolger, maar met name Engeland en de Republiek vreesden dat in de praktijk de Franse koning Lodewijk XIV het voor het zeggen zou krijgen in Spanje. Zij wilden voorkomen dat Frankrijk te machtig zou gaan worden in combinatie met Spanje, waartoe dus ook de Zuidelijke Nederlanden en het Spaanse koloniale rijk behoorden.

Nadat de laatste wil van Karel II bekend was geworden, waarin hij, in tegenstelling tot eerder gemaakte internationale verdelingsverdragen, de gehele Spaanse erfenis naliet aan Filips van Anjou, was Frankrijk aan zet. Na intern overleg werd Filips van Anjou (hierna Filips V) op 15 november 1700 door Lodewijk XIV uitgeroepen tot koning van Spanje. Dit tot grote verbazing van Engeland en de Republiek, die verwacht hadden dat Lodewijk XIV de Spaanse troon zou afwijzen en het eerder overeengekomen verdelingsverdrag van het Spaanse Rijk in acht zou nemen.

De Franse dreiging ten opzichte van de Republiek werd groter toen Franse troepen de Zuidelijke Nederlanden binnentrokken om dit gebied te annexeren en koning Willem III van Engeland troepen richting de Nederlanden zond om steun te verlenen aan de Republiek. Dit kwam onder andere doordat Frankrijk een ander punt uit het Verdrag van Rijswijk uit 1697 ging schenden door de verbannen Engelse koning James II en zijn zoon te erkennen als rechtmatige Engelse monarchen, wat zorgde voor opschudding in Engeland. Daarbij kwam dat Lodewijk XIV verklaarde dat de koning van Spanje nog steeds zijn kleinzoon was en daarom nog steeds een gegadigde zou zijn voor de Franse troon. Deze uitspraken leidden tot een verder oplopende spanning.⁵

Nadat de Fransen naast de Barrièreforten in de Zuidelijke Nederlanden ook Maastricht innamen kon de Republiek, gezien de herinnering aan de eerdere oorlogen met Frankrijk, weinig anders dan samen met haar bondgenoten, Oostenrijk en Engeland (De officiële alliantie werd gesloten op 7 september 1701), aan Frankrijk de oorlog verklaren, wat dan ook gebeurde op 4 mei 1702,

⁵ James W. Gerard, *The Peace of Utrecht: A Historical Review of the Great Treaty of 1713-1714, and of the Principal Events of the War of the Spanish Succession* (New York 1885) 100-107.

nadat onderhandelingen over een vreedzame oplossing van het conflict van de Spaanse Successie op niets waren uitgelopen.

In de Engelse oorlogsverklaring aan Frankrijk (en Spanje) werd als reden aangegeven het “reduceren van de exorbitante macht van Frankrijk” en het “bewaren van de vrijheid en vrijheden in Europa”.⁶ Daarbij moest een offensieve strategie worden gehanteerd waarbij Frankrijk van alle kanten aangevallen moest worden. Voor de Republiek draaide de oorlog vooral om het verdedigen van de eigen zuidgrens en het veilig stellen van bepaalde handelsbelangen met het Spaanse Rijk, die door Franse invloed nu in het geding kwamen. Ook was er de angst voor een universele monarchie (kort gezegd katholieke overheersing door 1 vorst) in Europa die de belangen van de (protestantse) Republiek zou kunnen gaan schaden. Maar het ging de Republiek bovenal om het verkrijgen van een veilige buffer tussen het eigen grondgebied en de staat waar het meeste gevaar vandaan kwam op het continent, namelijk Frankrijk. Bovenstaande komt nadrukkelijk naar voren in artikel V van het Verdrag van Alliantie van 7 september 1701:

“The confederates (...) shall, (...) use their utmost endeavours to recover the provinces of the Spanish Low Countries, that they may be a fence and rampart, commonly called a barrier, separating and distancing France from the United Provinces, for the security of the States General (...).”⁷

De Republiek wilde een verbeterde variant van het Verdrag van Rijswijk, met name om minder afhankelijk te zijn van de lokale machthebbers, die hen restricties konden opleggen in bijvoorbeeld het verplaatsen van troepen of belemmeringen kon opleggen met het bevoorraden van de forten. Wanneer dit niet op een diplomatieke manier bereikt zou kunnen worden, dan zou de alliantie overgaan tot oorlog, wat zoals gezegd gebeurde in 1702.⁸

In juli 1702 kwam de Engelse graaf (later hertog) van Marlborough naar de Nederlanden om met zijn gecombineerde Engels-Nederlandse leger steden langs de Maas en Rijn, zoals Roermond, Venlo, Luik Keulen en Bonn, weer terug te

⁶ Oorlogsverklaring Engeland aan Frankrijk, 1702.

⁷ ‘The second grand alliance, or treaty concluded between the Emperor, the King of Great Britain, and the States General, September 7, 1701’, in: J. Almon, *A Collection of all the Treaties of Peace, Alliance and Commerce, between Great Britain and other powers* (Londen 1782) 42-43.

⁸ Olaf van Nimwegen, ‘The Dutch Barrier’, 151.

veroveren voor het geallieerde kamp. Hierop volgde een aantal jaren waarin de strijd gelijk opging, tot aan de slag bij Blenheim (Blindheim) in 1704, waarin het Franse leger, ondanks dat het numeriek in de meerderheid was, werd verslagen en op de vlucht sloeg. Hierna volgde een serie geallieerde overwinningen, zoals bij Ramilles (1706) en Oudenaarde (1708) waardoor de Franse troepen verdreven werden uit de Zuidelijke Nederlanden.⁹

Onderhandelingen en de Barrièreverdragen

Hoewel het de geallieerden waren geweest die de oorlog aan Frankrijk verklaarden, was deze laatste vanaf nu voor het eerst gedwongen over te gaan tot het defensief, wat onder andere te maken had met de slechte economische situatie en het mislukken van de oogsten door het slechte weer. In september 1709 werd er voor het eerst slag geleverd op Frans grondgebied, met de slag bij Malplaquet. Deze slag kende niet een duidelijke overwinnaar, maar de laatste grote Franse verdedigingslinie was met deze slag wel gebroken, waardoor het Franse achterland voor de geallieerden open lag voor invasie. Deze optie werd echter niet benut omdat de geallieerden ondertussen in onderhandeling waren geraakt met Frankrijk en eerst wilden gaan kijken wat deze toenaderingspoging van Lodewijk XIV kon opleveren. In de jaren hiervoor vonden er al onderhandelingen plaats tussen de geallieerden. De Engelsen wensten internationale erkenning voor de successie van het Protestantse huis Hannover voor de Engelse troon, mede om te voorkomen dat de in 1688 afgezette *Pretender* en zijn nakomelingen opnieuw aan de macht zouden kunnen komen. De Republiek zag er weinig in om garant te staan voor iets dat door hen gezien werd als een interne Engelse kwestie, totdat men zich ging realiseren dat in ruil voor het afgeven van de garantie van successie, gevraagd kon worden om toezeggingen met betrekking tot de eigen veiligheid, namelijk een Barrière tegen Frankrijk. Door de Barrière te verwerken in het Successieverdrag konden hierover voor het eerst harde afspraken gemaakt worden, wat ook in het voordeel van Engeland zou zijn omdat het beteugelen van 'het Franse gevaar' op het continent ook de veiligheid van de Britse eilanden ten goede zou komen.¹⁰

⁹ David Onnekink en Renger de Bruin, *De Vrede van Utrecht (1713)* (Hilversum 2013) 36-42.

¹⁰ Roderick Geikie, 'The Dutch Barrier Treaty in 1706' in Geikie en Montgomery, *The Dutch Barrier 1705-1719*, 43-47.

Het was echter de vraag hoe concreet er over de barrière gesproken zou moeten worden in het verdrag. Moest het slechts een vage toezegging worden op ‘een’ barrière, of moesten specifieke steden genoemd worden? En hoe kon Oostenrijk tevreden gehouden worden? De keizer zou namelijk volgens het alliantieverdrag recht hebben op de gehele Spaanse erfenis, dus ook de forten in de Zuidelijke Nederlanden, maar met een Noord-Nederlandse barrière zou hij een stuk minder te zeggen hebben op zijn eigen grondgebied. Hierover gingen de onderhandelingen aan het einde van 1706, die ondertussen verstoord werden door Franse vredesvoorstellen die gunstig waren voor de Republiek (de annexatie van de gehele Zuidelijke Nederlanden werd beloofd, om te zorgen dat de Republiek uit de alliantie zou stappen), maar onacceptabel waren voor Engeland en Oostenrijk.¹¹ Het zou uiteindelijk nog tot 1709 duren voordat er een concreet, getekend verdrag op tafel zou liggen. Hierin werd bepaald dat de Republiek troepen zou mogen legeren in de Zuidelijke Nederlanden voor de eigen verdediging, te weten in drie groepen forten, namelijk:

1. Charleroi, Namen en Maubeuge (en tijdelijke garnizoenen in Huy en Luik) ter verdediging van de rivieren Maas en Samber;
2. Dendermonde, Gent, Lier, Halle en de forten Perle, Philippe, en Damme, ter verdediging van de Schelde en ter versterking van de communicatieverbindingen met de Republiek zelf; en
3. Nieuwpoort, Veurne, Knokke, Ieper, Menen, Lille, Doornik, Condé en Valenciennes, samen met ‘dat wat nog veroverd zou worden op Frankrijk’ ter verdediging van de Zuid-Nederlandse zuidgrens.¹²

Verder zou de Republiek uitgebreide commerciële voordelen krijgen in de Zuidelijke Nederlanden. Ook zou het dezelfde rechten krijgen in de Spaanse overzeese gebieden als dat de Engelsen zouden verkrijgen in een vredesverdrag, dat een einde zou moeten maken aan de Spaanse Successieoorlog. Dit alles in ruil

¹¹ Roderick Geikie, ‘The Dutch Barrier Treaty in 1706’ in Geikie en Montgomery, *The Dutch Barrier 1705-1719*, 58-61.

¹² ‘The Treaty between her Majesty and the States General for securing the Succession of the Crown of Great Britain, and for settling a Barrier for the States General against France’ (Den Haag 29-10-1709), in J. Almon, *A Collection of all the Treaties of Peace, Alliance and Commerce, between Great Britain and other powers* (Londen 1782) 62-71.

voor de garantie van de Staten Generaal voor een Protestantse opvolger voor de Engelse troon uit Hannover.¹³

Het bleek echter dat de belangrijkste Engelse onderhandelaar, Townshend, te ver was gegaan in het doen van concessies aan de Republiek, wat nadelige gevolgen zou kunnen hebben voor de Engelse handelspositie in de Zuidelijke Nederlanden. Het Barrièreverdrag van 1709 zou de Nederlanders te veel bevoordelen en in de positie brengen om Engelse handel te weren of nadelige belastingtarieven op te leggen. Daarom was het voor de Engelsen van belang tijdens de onderhandelingen die een einde zouden gaan maken aan de Spaanse Successieoorlog tot een nieuwe overeenkomst te komen. Dit nieuwe verdrag zou uiteindelijk in 1713 worden ondertekend. Op dit moment was de vredesgezinde Tory-partij aan de macht gekomen in het Engelse parlement, ten koste van de oorlogsgezinde Whigs. In tegenstelling tot de Whigs waren de Tories weinig Republiek-gezind en zij wilden dus de enorme Nederlandse commerciële voordelen ongedaan maken. Dit werd gerealiseerd door de Barrière te reduceren tot een enkele lijn, waarbij de plaatsen hiervoor genoemd onder 2 niet langer werden opgenomen in de verdedigingslijn, net als een aantal versterkte plaatsen langs de Franse grens. Ook werd de geïmpliceerde commerciële vrijheid van de Republiek in de Zuidelijke Nederlanden schriftelijk beperkt door de Engelsen als commerciële partij op te nemen in het verdrag.¹⁴

Het is belangrijk om te vermelden dat bovengenoemde eerste twee Barrièreverdragen overeenkomsten waren tussen Engeland en de Republiek, zonder dat de uiteindelijke heerser over de Zuidelijke Nederlanden, de Oostenrijkse keizer, inspraak had of deelgenoot was in de onderhandelingen. Daarom worden de verdragen van 1709 en 1713 ook wel gezien als designs voor de uiteindelijke regeling van 1715.¹⁵

¹³ Roderick Geikie, 'The Barrier Question in 1709' in Geikie en Montgomery, *The Dutch Barrier 1705-1719*, 156-157.

¹⁴ Isabel A. Montgomery, 'The submission to England and the settlement in the Southern Netherlands' in Roderick Geikie en idem., *The Dutch Barrier 1705-1719* (Cambridge 1930) 297-298.

¹⁵ Isabel A. Montgomery, 'Editors Introduction' in Roderick Geikie en idem., *The Dutch Barrier 1705-1719* (Cambridge 1930) xxi.

In oktober 1714 begonnen in Antwerpen de onderhandelingen over een definitieve Barrière, wat nodig was omdat de nieuwe machthebber in de Zuidelijke Nederlanden (de Oostenrijkse keizer) na de Vrede van Utrecht een belangrijke deelgenoot diende te zijn in een uiteindelijke overeenkomst (de Barrière zou immers op zijn grondgebied komen te liggen). De Republiek ging naar Antwerpen met de eis voor een dubbele barrière, namelijk aan de eigen zuidgrens en tegen de Franse noordgrens. Daarnaast wenste het een versterking van de eigen zuidgrenzen door de annexatie van onder andere Venlo. Voor Oostenrijk was een dubbele barrière absoluut niet acceptabel omdat dit de soevereiniteit van Oostenrijk over de Zuidelijke Nederlanden zou aantasten en de Republiek de facto heerser over het gebied zou maken. Daarbij kwam dat in het Verdrag van Alliantie uit 1701 slechts was overeengekomen dat de Republiek een barrière zou krijgen tegen Frankrijk en dat een tweede laag in de verdediging niet aan de orde zou zijn. Voor Engeland was een tweede Nederlandse verdedigingslinie in de Zuidelijke Nederlanden eveneens niet wenselijk omdat dit de Republiek te veel commerciële voordelen zou brengen. De binnenste linie zou er daarom ook niet komen, maar in ruil hiervoor werd het recht verkregen troepen te legeren in Dendermonde, wat eerst in Engeland tot veel weerstand had geleid, opnieuw vanwege commerciële redenen. Buiten het bepalen van de precieze steden die deel uit moesten gaan maken van de Barrière gingen de onderhandelingen vooral om de hoogte van het bedrag dat de Zuidelijke Nederlanden af zouden moeten dragen aan de Republiek om de kosten te kunnen dekken die gemaakt zouden gaan worden met betrekking tot onder andere de verdedigingswerken en het onderhouden van de troepen. Nadat in de loop van 1715 de onderhandelingen vast dreigden te lopen en Oostenrijkse troepen, in tegenstelling tot wat bepaald was in de Vrede van Utrecht, de Zuidelijke Nederlanden al betraden voordat er een daadwerkelijk akkoord was over de Barrière, werd uiteindelijk op 15 november 1715 het traktaat ondertekend, wat nader zal worden behandeld in hoofdstuk 4.¹⁶

¹⁶ Olaf van Nimwegen, 'The Dutch Barrier', 159-166.

2. De Franse Revolutieoorlogen en het Congres van Wenen

Met de Franse nationale feestdag *quatorze juillet* herdenkt het land de bestorming van de Bastille in het Parijs van 1789 en daarmee het officiële begin van de Franse Revolutie. Deze Revolutie liep uit op het aan de macht komen van Napoleon Bonaparte en het uitbreken van de Napoleontische oorlog in Europa in de periode tot aan 1815. Deze oorlog eindigde met het congres van Wenen, waarin grof gezegd het *ancien regime* in Europa in ere werd hersteld, waarmee de machtsbalans op het continent terug zou moeten keren. In dit hoofdstuk zullen de achtergronden van en de aanloop naar het congres van Wenen uiteen worden gezet.

De Franse Revolutie

In de jaren 1780-1790 begon in Frankrijk een serie opstanden tegen de regering van koning Lodewijk XVI. Deze opstanden stonden veelal onder leiding van de adel, maar inspireerden ook andere sociale groepen. Een van deze opstanden had betrekking op de belastingen. Mede door de torenhoge kosten van de hulp aan de opstandelingen in de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog zat de Franse staat in geldnood. Daarom wilde de koning de belastingen, zoals de *taille* (landbelasting), verhogen en het privilege van uitsluiting van deze belasting die de adel genoot, inperken. Dit wilde hij doen door middel van het bijeenroepen van en het overleggen met de betreffende vertegenwoordigende organen die er in Frankrijk bestonden. In ruil voor de afschaffing van de adellijke privileges met betrekking tot belasting zou Lodewijk hervormingen doorvoeren op onder andere gerechtelijke en educatieve gebieden. De edelen gingen hier echter niet mee akkoord en eisten dat de Staten Generaal bij elkaar geroepen zou worden, wat niet meer was gebeurd sinds 1614. Dit orgaan bestond echter vooral uit edelen en burgers uit de middenklasse, waardoor het niet representatief was voor de samenstelling van de Franse bevolking. Hierdoor werd gevreesd dat zij alleen maar voor hun eigen belangen zouden opkomen en de belangen van de grootste sociale groep, de boeren en arbeiders, zouden negeren. Uiteindelijk werd de samenstelling van de Staten Generaal veranderd waardoor deze meer

synchroon was aan de samenstelling van de Franse bevolking.¹⁷ Deze verandering betekende echter niet dat de onrust afnam. De Staten Generaal was namelijk verdeeld in drie afzonderlijke Standen, waarvan de derde, die het volk vertegenwoordigde en dus was vergroot, niet werd gezien als een volwaardig deel van de Staten Generaal. Deze Derde Stand doopte zichzelf hierop om tot de Nationale Vergadering en stelde zich in de beroemde 'Eed op de Kaatsbaan' (*Serment du jeu de paume*) op 20 juni 1789 tot doel om een geschreven constitutie op te stellen. Koning Lodewijk XVI stemde hier uiteindelijk mee in, maar liet uit voorzorg troepen oprukken naar Parijs, omdat hij vreesde dat zijn koninklijke gezag ondermijnd zou kunnen worden door de nieuwe of veranderde politieke organen. Geruchten over en angst voor deze troepen (en de vrees voor het uithongeren van Parijs door de koninklijke troepen) leidden uiteindelijk tot de bestorming van de Bastille in de ochtend van 14 juli 1789. Dit was het begin van een golf van revoltes in Frankrijk, waarbij het koninklijke gezag langzaam werd afgebroken. Dit eindigde uiteindelijk met het uitroepen van de Franse Republiek op 21 september 1792 en de executie van koning Lodewijk XVI, precies vier maanden hierna.¹⁸

Napoleon Bonaparte

Ondertussen was Frankrijk in oorlog geraakt met Oostenrijk en Pruisen omdat deze dreigden te interveniëren in de Revolutie en de kant van de monarchie kozen door adellijke Franse ballingen te steunen in een contrarevolutie. Deze Revolutionaire oorlog bracht onder andere de *levée en masse* wat resulteerde in het succesvolle enorme Franse volksleger. Uit dit volksleger kwam tijdens de laatste jaren van de 18e eeuw Napoleon Bonaparte bovendrijven. Hij had als bevelhebber een behoorlijke reputatie gekregen door zijn overwinningen in de oorlog in Italië en (hoewel de oorlog niet werd gewonnen) in Egypte. In 1799 nam Napoleon deel aan een staatsgreep, waarna hij Eerste Consul werd in een groep van drie gelijken. Al snel kon Napoleon deze positie zo veranderen dat hij het in zijn eentje voor het zeggen had en kon hij zijn gekozen aanstelling verlengen tot levenslang, waardoor Napoleons regering een monarchaal

¹⁷ Tim Chapman, *The Congress of Vienna, Origins, processes and results* (Londen 1998) 1-7.

¹⁸ Thomas F.X. Noble e.a., 'An Age of Revolution', in idem, *Western Civilization beyond Boundaries*, 6e ed. (Wadsworth 2011) 530-557.

karakter kreeg. Deze gang van zaken werd dan ook 'bekroond' met Napoleons zelfbenoeming tot keizer in mei 1804.

Sinds 1792 was de oorlog 'beperkt' gebleven tot een strijd met Oostenrijk en Pruisen, maar al snel escaleerde het naar Groot Brittannië, Spanje en Nederland, die samen de Eerste Coalitie vormden. Het doel van de buitenlandse oorlogen was het verspreiden van de revolutionaire ideeën door Europa, maar ook het bewaren van de eenheid in het Franse thuisland. De Revolutionairen wilden Frankrijk uitbreiden tot haar natuurlijke grenzen. Dit betekende dat het Franse grondgebied in het Noordoosten tot aan de rivier de Rijn zou reiken en in het Zuidoosten tot aan de Alpen, wat zorgde voor de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden, het Zuiden van de Nederlandse Republiek en delen van Noord Italië. Mede doordat er weinig samen gewerkt werd door de tegenstanders van Frankrijk (Pruisen, Oostenrijk en ook Rusland waren meer geïnteresseerd in het opdelen van Polen dan in oorlog met Frankrijk), kon het Franse revolutionaire leger successen boeken.¹⁹ Groot Brittannië voerde vooral een economische oorlog tegen Frankrijk en haar vazalstaten (Nederland en Spanje), wat er toe leidde dat Napoleon in 1805 een invasie van de Britse eilanden voorbereidde. De vloot die Napoleons leger moest overzetten werd echter verslagen in de slag bij Trafalgar door de Britse vloot onder leiding van Horatio Nelson.²⁰ Daarop besloot Napoleon zijn leger, dat al klaar stond in Bologne om ingescheept te worden, te verplaatsen naar het oosten om de Oostenrijkse en Russische dreiging aldaar te beteugelen. De snelheid waarmee het enorme leger (±200.000 man) zich verplaatste was ongeëvenaard. Door slimme tactische manoeuvreoorlogvoering werd vervolgens in de slag bij Austerlitz op 2 december 1805 Oostenrijk verslagen en hield het Heilige Roomse Rijk, dat stamde uit de 10e eeuw, op te bestaan. De *levée en masse* en de enorme mobiliteit van zijn leger was niet de enige militaire vernieuwing die Napoleons leger zo'n voorsprong gaf in de oorlog. Napoleon wilde namelijk de vijand niet alleen verslaan, maar zelfs volledig vernietigen. Dit kwam tot uitdrukking in de slag bij Jena-Auerstadt waarin het Pruisische leger vrijwel volledig werd weggevaagd,

¹⁹ Chapman, *The Congress of Vienna*, 1-7.

²⁰ Noble e.a., 'An Age of Revolution'.

nadat het was verslagen en de ontsnappingsroute door het Franse leger werd geblokkeerd.²¹

Rond 1810 was vrijwel geheel continentaal Europa, al dan niet gedwongen, Frans gezind of zelfs ingelijfd in het Franse Rijk. De enige overgebleven haarden van verzet waren Groot Brittannië (dat ook ondersteuning bood aan de rebellen in Spanje) en Rusland. Omdat deze laatste, hoewel officieel een bondgenoot van Frankrijk, het Continentale Stelsel (de economische blokkade van Europa tegen Britse goederen) ondermijnde, besloot Napoleon in 1812 om Rusland te veroveren. Het Franse leger telde tussen de 600.000 en 700.000 eenheden, maar kon niet op tegen de Russische tactiek van de verschroeide aarde en moest door een gebrek aan levensmiddelen na Moskou te hebben veroverd terugkeren naar Frankrijk. Minder dan 100.000 soldaten wisten heelhuids terug te keren. Dit betekende het begin van het einde voor Napoleon als keizer van Frankrijk. In Parijs werd een coup gepleegd op hetzelfde moment dat Frankrijk verliezen leed in Spanje. Daarbij kwam dat de Russen gebrand waren op wraak en het vernietigen van Napoleons leger en daarom oprukten richting Frankrijk, gevolgd door onder andere Oostenrijk en Pruisen, waar nu een soort nationale beweging op gang kwam.²² Deze keer was de samenwerking tussen de geallieerden beter dan in de voorgaande jaren, mede doordat het gemeenschappelijke doel nu duidelijk was, namelijk het verdrijven van Napoleon. Tussen eind 1812 en begin 1814 stortte Napoleons rijk in en op 6 april 1814 voelde hij zich gedwongen afstand te doen van zijn troon.²³

Om ervoor te zorgen dat Frankrijk in de toekomst niet nog een keer zo gemakkelijk de rest van Europa kon veroveren en binnen haar invloedssferen kon brengen, werd in het Verdrag van Parijs (dat de oorlog officieel beëindigde in 1814) overeengekomen dat er in Wenen een groot congres gehouden zou gaan worden waarin beslist zou worden op basis van welke principes Europa opnieuw ingericht zou moeten gaan worden. Het congres van Wenen zou uiteindelijk plaats gaan vinden tussen september 1814 en juni 1815.²⁴

²¹ John A. Lynn, 'Nations in Arms', in Geoffrey Parker (ed.), *Cambridge Illustrated History of Warfare* (Cambridge 2008) 199-203.

²² Charles Webster, *The Congress of Vienna 1814-1815* (Londen 1963) 21.

²³ Noble e.a., 'An Age of `revolution', 550-553.

²⁴ Chapman, *The Congress of Vienna*, 1-2.

Vredesonderhandelingen en het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden

Al voordat er een einde was gekomen aan alle oorlogen en het congres was begonnen, waren de belangrijkste staten in Europa al gestart met onderhandelingen over hoe het continent er uit zou moeten komen te zien. Op deze plaats zal vooral in worden gegaan op de ontwikkelingen rond de Lage Landen. Aanvankelijk heerste er onenigheid tussen de geallieerden over de te volgen strategie tegen Napoleon; moest de oorlog voortgezet worden om een totale overgave van Frankrijk af te dwingen of moest worden overgegaan tot vredesonderhandelingen? Er is toen een voorstel gedaan om Frankrijk 'terug te brengen' tot haar natuurlijke grenzen tussen de Rijn, de Alpen en de Pyreneeën. Dit betekende dat de gehele Zuidelijke Nederlanden dus Frans zouden blijven. Vooral de Engelsen waren hierop tegen vanwege het belang van Antwerpen als havenstad voor de eigen handel en veiligheid. Daarom stelde Groot Brittannië dat het de Franse, Nederlandse en Deense koloniën die het had bezet alleen zou verlaten als Nederland werd versterkt met een barrière, inclusief Antwerpen.²⁵ Op het moment dat dit bekend werd gemaakt (december 1813) was echter nog niet duidelijk of Oostenrijk haar oude bezittingen in de Zuidelijke Nederlanden terug wilde na de oorlog, waardoor er nog geen besluit genomen kon worden. Wat wel besloten werd was dat de alliantie, om te zorgen voor een langdurige vrede, na afloop van de oorlog nog minstens twintig jaar zou bestaan. Een versterkt Nederland zou ook onderdeel uit moeten gaan maken van de alliantie, maar de manier waarop het versterkt zou moeten worden werd pas besloten in een geheim artikel bij het verdrag van Chaumont van maart 1814. Dit verdrag kan worden gezien als het oprichten van een "*League of Nations against France*"²⁶, waarvan Nederland en het latere België in ieder geval als een geheel deel van uit zouden maken. Het verdrag van Chaumont vormde de basis waarop de verdere onderhandelingen over de herindeling van Europa gebaseerd zouden zijn, net als de internationale samenwerking van de eerstvolgende decennia na 1815. Met de Vrede van Parijs (30 mei 1814) werd al, vooruit lopend op de onderhandelingen die in Wenen plaats moesten gaan vinden, door de grote mogendheden overeengekomen dat Nederland en de Zuidelijke Nederlanden

²⁵ Webster, *The Congress of Vienna*, 27-34.

²⁶ Ibidem, 51.

samen gevoegd zouden worden.²⁷ De precieze formatie van het nieuwe Verenigd Koninkrijk der Nederlanden vond plaats op 31 mei 1815 tijdens het Congres van Wenen met het ondertekenen van het '*Traite relatif au Royaume des Pays-Bas*', waarop in hoofdstuk 4 verder zal worden ingegaan. Het had nog tot die tijd geduurd vanwege de lange onderhandelingen over onder andere Pruisische annexatie van gebieden ten oosten van de Maas in compensatie voor verloren gegane gebieden in Polen. Uiteindelijk werd Pruisen gecompenseerd met gebied dat aanvankelijk bestemd was om onderdeel uit te gaan maken van het versterkte Nederland en Nederland moest tevreden zijn met slechts een smalle strook land ten oosten van de Maas. Dit was vooral het gevolg van de sterke wens onder de grote mogendheden om tot een goede verdeling van invloedssferen binnen Europa te komen en daarmee een evenwichtige machtsbalans te bewerkstelligen. Vooral de Engelsen wensten dat hun veiligheid gewaarborgd zou zijn, wat (in het geval van de Lage Landen) al was gelukt door Antwerpen en omgeving uit Franse handen te houden en Nederland daarmee te versterken. Daarom was het niet meer noodzakelijk om Nederland aan de oostgrens te versterken en daarmee Pruisen dwars te zitten.²⁸

Voordat het Barrièreverdrag en het verdrag waarin het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden wordt opgericht zullen worden besproken, zal in het volgende hoofdstuk eerst de al eerder genoemde term 'Balance of Power' nader worden toegelicht.

²⁷ Webster, *The Congress of Vienna*, 36-37, 50-51, 63.

²⁸ Harold Nicolson, *The Congress of Vienna. A Study in Allied Unity: 1812-1822* (Londen 1946) 206-207.

3. The Balance of Power

In zowel het Barrièreverdrag van 1715, als in het verdrag waarin het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd opgericht op het Congres van Wenen, komt het begrip machtsbalans of 'Balance of Power' terug. Later is deze term uitgewerkt als een op zichzelf staande theorie. Voordat de verdragen zelf aan bod zullen komen in het volgende hoofdstuk is het belangrijk om inzicht te krijgen in wat de term Balance of Power precies inhoudt. Hoewel uit de literatuur blijkt dat er vele definities bestaan voor de term, en er daardoor geen eenduidig antwoord op bovenstaande vraag gegeven kan worden, zal in dit hoofdstuk geprobeerd worden het een en ander te verduidelijken met betrekking tot het begrip.

Wat is de Balance of Power?

De Balance of Power, of machtsbalans, is een abstract begrip dat regelmatig in de (politieke) geschiedenis terugkomt. Het is niet iets dat gemeten kan worden, of tastbaar is, maar het concept had desondanks grote invloed op de besluitvorming in de internationale politiek, met name vanaf de 17^e eeuw. Michael Sheehan noemt het zelfs een van de belangrijkste concepten in de hele geschiedenis.²⁹ Maar het is niet duidelijk wat het begrip nou precies inhoudt. De Britse historicus Pollard ging te rade in het woordenboek om van elk los woord de betekenis op te zoeken, wat resulteerde in duizenden mogelijke betekenissen van de term *Balance of Power*.³⁰ Sheehan begint zijn boek³¹ dan ook met het opsommen van de, volgens hem, 10 meest relevante definities van de *Balance of Power*, waarvan de volgende twee, naar mijn mening, de term op de meest eenvoudige en duidelijke manier weergeven:

1. 'The balance of power assumes that through shifting alliances and countervailing pressures no one power or combination of powers will be allowed to grow so strong as to threaten the security of the rest.' (Palmer en Perkins, 1954)

²⁹ Michael Sheehan, *Balance of Power, History and theory* (Londen 1996) 1.

³⁰ A.F. Pollard, "Balance of Power", *Journal of the British Institute of International Affairs*, II (Maart 1923) 58.

³¹ Sheehan, *Balance of Power*, 2-3.

2. 'An equal distribution of Power among the Princes of Europe as makes it impractical for the one to disturb the repose of the other.' (Anoniem, 1741)

Als we verder kijken, dan zien we dat er vanuit wordt gegaan dat iedere 'power' of 'prince' wordt gezien als een op zichzelf staande mogendheid die daarmee volledig soeverein is en ook zo wordt gezien door de andere mogendheden om hem heen. Deze mogendheden vormen samen een systeem, dat qua omvang beperkt is, maar minstens bestaat uit 2 of meer mogendheden, die in elkaars directe nabijheid verkeren. Gulick stelt dat er daarnaast onder de leden van het systeem een zekere homogeniteit dient te bestaan. Daar bedoelt hij mee dat de politieke en militaire cultuur van de verschillende mogendheden in het systeem niet al te sterke verschillen mogen vertonen, zodat het gemakkelijker is voor de deelnemende partijen om elkaars kracht te kunnen meten. Het hebben van een vergelijkbare cultuur en de daarbij behorende visie op internationale relaties vergemakkelijkt het respecteren van politieke instituties van de ander en bijvoorbeeld het uitwisselen van diplomaten. Daarbij geeft de homogeniteit van de staten een soort van groepsgevoel, waardoor het idee wordt versterkt dat men is aangewezen op elkaar. De gelijkheid in cultuur zorgt voor verbondenheid, ook al zijn de belangen van de verschillende staten uiteenlopend. Aangevend dient te worden dat het bestaan van een zekere homogeniteit onder de staten in het systeem niet essentieel is voor het bestaan van een Balance of Power. Zonder homogeniteit kan er een machtsbalans bewerkstelligd worden, maar het proces hier naartoe zal een stuk lastiger zijn, net als het behouden van de balans, dan wanneer de verschillende staten enigszins gelijkenissen vertonen. Gulick zegt hierover: "The absence of homogeneity (...) could be described more accurately as crippling to the balance of power, not destructive of it."³² Het laatste element dat van belang is voor een Balance of Power systeem is een rationeel systeem voor het inschatten van de macht van de 'deelnemende' staten. Om een balans te vinden zal er eerst, naast het aantal staten, bekend moeten zijn hoe sterk de individuele staten afzonderlijk zijn. In de 18^e en 19^e eeuw werd de kracht afgemeten aan de omvang van de staat in oppervlakte en inwoners. Daarnaast

³² Edward Vose Gulick, *Europe's Classical Balance of Power* (New York 1955) 24.

werd gekeken naar de handelsbalans en de staat van de financiën (liquiditeit) en naar de staat van het leger en/of de marine. In deze tijd waren de cijfers met betrekking tot deze zaken redelijk bekend onder de verschillende regeringen, wat het inschatten van de macht van de ander redelijk eenvoudig maakte. In de huidige tijd zal het een stuk lastiger zijn om tot een gedegen analyse te komen van een staat, vanwege het veel complexere aantal variabelen waar nu de kracht van een land vanaf hangt. Zo zal er nu bijvoorbeeld gekeken worden naar het geboorte- en sterftcijfer, productiecapaciteit van de industrie en de staat van het wapenarsenaal en de technologie (zoals atoomwapens). De kille cijfers zeggen echter niet alles en zijn aan verandering onderhevig. Deze veranderingen kunnen er op den duur voor zorgen dat de balans doorslaat naar één kant. Het omslagpunt is niet direct aan te wijzen en de verandering in de verhoudingen zal pas merkbaar zijn als deze al een tijdje aan de gang is. Dit is vergelijkbaar met de lengte van de dagen in de seizoenen (waar uiteraard wel het omslagpunt is aan te wijzen), waarbij in de week na 21 juni de dagen nog niet merkbaar korter zijn, maar waarbij dit in de loop van juli al veel beter valt waar te nemen.³³

Hoe wordt de balans in stand gehouden?

Dan resteert nog de vraag op welke manier de balans in het systeem bewaard kan worden. Deze rol wordt in de theorie vaak vertolkt door een derde partij die, hoewel hij deel uitmaakt van het Balance of Power systeem, op een min of meer neutrale wijze de balans tussen twee staten of allianties probeert te behouden door zich aan te sluiten bij de zwakste van de twee partijen. Het schoolvoorbeeld van zo'n derde partij is Engeland, dat als eiland gescheiden ligt van het Europese vasteland en daardoor beschermd is tegen eventuele aanvallen, maar door de grote handelsnetwerken (vooral in de zeevaart) toch verbonden is met en belangen heeft in heel Europa. Engeland is echter niet de enige staat die de rol van stabilisator op zich heeft genomen in de geschiedenis. Zo wordt Frankrijk ook nog wel eens aangewezen als mediator, bijvoorbeeld in de economische conflicten tussen de Republiek en Engeland, aan het begin van de regeerperiode van Lodewijk XIV, of tussen Pruisen en Oostenrijk.

³³ Gulick, *Europe's Classical Balance of Power*, 3-29.

Om op te kunnen treden als stabilisator is het van belang een flexibel buitenlands beleid te hanteren dat door een goede informatievoorziening snel aangepast kan worden aan de situatie. Zo kan een bondgenootschap met een bepaalde staat binnen korte tijd omslaan in het sluiten van een bondgenootschap tegen deze zelfde partij. Voorbeelden hiervan zijn de Quadrupel Alliantie tussen Engeland, de Republiek, Frankrijk en Oostenrijk die bedoeld was om te strijden tegen Spaanse agressie. Drie jaar later vinden we Engeland en Frankrijk echter weer terug in een alliantie mét Spanje. In 1725 werken Engeland, Frankrijk en Pruisen samen tegen Oostenrijk, terwijl deze laatste in 1731 weer bondgenoot was met Engeland.³⁴

De daadwerkelijke steun aan de op het oog zwakkere partij bestond voornamelijk uit het geven van subsidies, zodat kleinere of zwakkere staten zelf een groter en sterker leger op de been konden brengen. Ook kon de stabilisator diplomatieke druk uitoefenen door bijvoorbeeld te dreigen met een handelsboycot. Als de diplomatie niet lukte en het achter de schermen helpen door subsidies te verlenen ook niet had geholpen kon er over worden gegaan op het meedoen aan een oorlog. Dit was vooral in de 18^e eeuw een goede manier om ervoor te zorgen dat politieke beslissingen op het gebied van buitenlands beleid doorgevoerd konden worden. De oorlogsdoelen waren in deze tijd nog beperkt, wat gekarakteriseerd wordt door manoeuvreoorlogvoering en belegeringen. Dit in tegenstelling tot de periode vanaf Napoleon, waarin meer de nadruk kwam te liggen op totale oorlogvoering.³⁵

Samenvattend kunnen we stellen dat de Balance of Power een concept is dat, hoewel het een lastig te duiden begrip is, een grote rol heeft gespeeld in de internationale politieke besluitvorming. Om een machtsbalans te kunnen bewerkstelligen is een systeem nodig dat bestaat uit 2 of meer mogendheden die bij voorkeur een vergelijkbare (politiek/militaire) cultuur hebben en elkaar erkennen als gelijkwaardige leden van het systeem. Daarnaast is het van belang dat de kracht of macht van de verschillende mogendheden of allianties op een rationele manier gemeten kunnen worden, zodat er bij een verstoring van de

³⁴ Gulick, *Europe's Classical Balance of Power*, 65-68.

³⁵ Sheehan, *Balance of Power*, 97-100.

machtsbalans ingegrepen kan worden, wat meestal gebeurt door een derde partij binnen hetzelfde systeem. Dit ingrijpen is van belang voor de eigen veiligheid en om ervoor te zorgen dat het systeem blijft bestaan en kan blijven functioneren.

4. Vergelijking tussen de verdragen

Nadat we in de vorige hoofdstukken enige achtergronden hebben kunnen lezen over de achterliggende gebeurtenissen, zal er in dit hoofdstuk in worden gegaan op de daadwerkelijke inhoud van de verdragen. De daarbij achterliggende vragen die gesteld werden bij het onderzoeken van het materiaal zijn: (1) Hoe komt de theorie van de Balance of Power terug in de verdragen? En (2) Zijn er parallellen te vinden tussen het Barrièreverdrag en het Verdrag van Wenen, en zo ja, wat zijn deze parallellen?

Voordat de verschillende verdragen behandeld zullen worden, is het belangrijk om te vermelden dat ze zijn bekeken met het volgende als uitgangspunt: Het onderzochte bronnenmateriaal betreft verdragen waarin meerdere staten een bepaalde overeenkomst met elkaar sluiten en met het ondertekenen ervan akkoord gaan met de inhoud. Door akkoord te gaan met de inhoud staan ze garant voor de uitvoering en het toezicht op het uitvoeren van hetgeen is overeengekomen. Het betreft de eindproducten van lange onderhandelingen, die soms zelfs, in verschillende vormen, jaren in beslag hebben genomen. Daarbij moet rekening gehouden worden met het feit dat een verdrag altijd voortkomt uit het sluiten van compromissen en dat van tevoren gestelde voorwaarden of doelen van afzonderlijke staten of partijen, tijdens het onderhandelingsproces zijn veranderd en waarschijnlijk slechts in afgezwakte vorm (of helemaal niet) terugkomen in de eindtekst. Daarom zullen deze verdragen niet de meningen van individuele staten of politici weergeven, maar wel de concrete afspraken die zijn overeengekomen, waarop eventueel het nieuwe beleid voor de eerstvolgende jaren is gebaseerd.

Het Barrièreverdrag van 1715

Het eerste stuk is het Barrièreverdrag, gesloten tussen de keizer van het Heilige Roomse Rijk, Karel VI (die in het verdrag ook wordt gezien als koning van Spanje), de koning van Groot-Brittannië, George (I) en de Heren van de Staten Generaal van de Verenigde Provinciën, oftewel de Republiek. Het verdrag is uit

hun naam ondertekend in Antwerpen op 15 november 1715 door de daartoe bevoegde vertegenwoordigers van de drie staten.

Hierbij moet worden aangetekend dat, hoewel de drie staten verbonden waren door de alliantie van 1701, er nadrukkelijk wordt vermeld dat het verdrag gesloten werd tussen twee partijen, namelijk de keizer aan de ene kant en Groot-Brittannië en de Republiek aan de andere kant. De enige rol die Groot-Brittannië verder in het verdrag speelde was dat het met het ondertekenen ervan garant zou staan voor de naleving van de overeengekomen bepalingen, waarover hieronder meer zal worden uitgeweid.

In het eerste artikel worden de Zuidelijke Nederlanden overgedragen aan de keizer en wordt bepaald dat het gebied onder de soevereiniteit van de keizer en zijn opvolgers zal vallen. Met deze bepaling veranderden de Zuidelijke Nederlanden dus van de 'Spaanse Nederlanden' in de 'Oostenrijkse Nederlanden', wat zo zou blijven tot 1795. Het gebied zou vanaf 1715 "one undividable, unalienable and unchangable domain" vormen.³⁶ In de tijd vóór dit verdrag werden, (onder andere door Lodewijk XIV) alsmaar kleine stukjes van de Zuidelijke Nederlanden afgesnoept en bij Frankrijk gevoegd. Dit gebeurde onder andere met het gebied rond Duinkerken, dat nu ook wel Frans-Vlaanderen wordt genoemd, na de Vrede van Nijmegen in 1678. Dat de Zuidelijke Nederlanden (de precieze grenzen worden bepaald in artikel XVII) met dit verdrag officieel een eenheid gaan vormen vormt een eerste stap in de richting van het beteugelen van Frankrijk en haar vermeende expansiedrift. Dit wordt nog eens letterlijk bevestigd in het tweede artikel waarin wordt gezegd dat de keizer geen enkele plaats, of geen enkel deel in het gebied van de Zuidelijke Nederlanden mag afstaan, verkopen of overgeven aan prinsen die niet tot de Oostenrijkse erfgenamen behoren. Dit mag al helemaal niet gebeuren aan de Franse kroon of aan een lid van de Franse koninklijke familie: "no (...) territory of the said [Southern] Netherlands shall be surrendered, transferred, granted or descended to the crown of France, nor to any prince or princes of the house and

³⁶ "Treaty (...) for the entire Restitution of the Spanish Netherlands, to his Imperial (...) Majesty, with the Reserve of a Strong and Solid Barrier to the (...) Netherlands (...)", in Charles Jenkinson, *A Collection of all Treaties of Peace, Alliance and Commerce, between Great Britain and other Powers* II (Londen 1785) 150. Hierna vermeld als 'Barrièreverdrag 1715'.

line of France.”³⁷ Mocht Frankrijk alsnog het besluit hebben genomen om de Zuidelijke Nederlanden te veroveren (“wat God verbiedt”³⁸), dan zou het vanaf nu in oorlog zijn gekomen met het machtige Oostenrijk, wat op dat moment een stuk sterker was dan het in verval zijnde Spaanse Rijk. De noordelijke Franse grenzen werden met dit verdrag dus eigenlijk afgesloten voor verdere expansie, wat nog verder werd bekrachtigd door het verlenen van de Barrièrerechten aan de Republiek in de Zuidelijke Nederlanden. De Republiek kreeg namelijk het recht om in vreedstijd 30.000-35.000 troepen te legeren in de Zuidelijke Nederlanden (op eigen kosten), waarvan 2/5 deel beschikbaar moest worden gesteld door de keizer. Daarnaast mochten de Nederlanders naar eigen inzicht troepen onderbrengen in de zogenaamde Barrièresteden of -forten, namelijk in de kastelen van Namen en Doornik (Tournai) en in de plaatsen Menen, Veurne, Waasten, Ieper en Fort Knokke (zie de kaart ³⁹ hieronder). Ook werd overeengekomen dat een gecombineerd leger, bestaande uit 1 bataljon Nederlandse en 1 bataljon Oostenrijkse troepen, gelegerd zou worden in Dendermonde.⁴⁰

³⁷ 'Barrièreverdrag 1715', art. II, in Jenkinson, 151.

³⁸ Ibidem, art. XVI, in Jenkinson, 156.

³⁹ Afbeelding uit: J.I. Israel, *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness and Fall 1477-1806* (Oxford 1995) 979.

⁴⁰ 'Barrièreverdrag 1715', art. III-IV, in Jenkinson, 151-152.

De Nederlandse militairen (ook buitenlandse huurlingen waren toegestaan, mits deze niet afkomstig waren uit staten die in conflict waren met Oostenrijk) en hun officieren kregen alle vrijheid op het gebied van verplaatsingen, bevoorrading etc., mits deze zaken van tevoren waren gemeld of besproken met de Oostenrijkse gouverneur-generaal. De Nederlandse troepen zouden dan ook vallen onder de jurisdictie van de Republiek, mits zij de Oostenrijkse soevereiniteit niet zouden schaden.⁴¹ Vanwege de enorme kosten die de Staten Generaal zou gaan maken met betrekking tot de verdediging van de Zuidelijke Nederlanden en het uitbreiden van de fortificaties van de bovengenoemde steden (dit recht tot fortificatie wordt verleend in artikel XIII), werd overeengekomen dat de Zuidelijke Nederlanden de kost en inwoning van de militairen voor hun rekening zouden nemen en daarbovenop jaarlijks fl.1.250.000,- zouden afdragen aan de Republiek.⁴²

In geval van oorlog, of dreiging hiervan, was het Nederlandse leger vrij om troepen te verplaatsen naar andere steden dan genoemd in het verdrag als er het vermoeden bestond dat de vijand deze andere steden wilde veroveren. Ook mochten tijdelijke versterkingen of inundaties aangelegd worden ter verdediging van kwetsbare gebieden in de Zuidelijke Nederlanden.⁴³ Het leek dus alsof de Republiek bijna de vrije hand kreeg op militair gebied in de Zuidelijke Nederlanden.

Het feit dat er in het verdrag wordt gesproken over een overeenkomst tussen twee partijen, waarbij de Republiek en Engeland samen een partij vormen tegenover Oostenrijk, impliceert dat hier sprake is van het vormen van een evenwicht. Het Barrièreverdrag is simpel gezegd slechts een overeenkomst waarin de Republiek toestemming krijgt om troepen te legeren in een gebied dat, door middel van de eerste artikelen, onder de Oostenrijkse soevereiniteit valt. Door het vormen van een buffer in de Zuidelijke Nederlanden kon de macht van Frankrijk worden beperkt, maar kon ook worden voorkomen dat Oostenrijk de machtsbalans uit zijn evenwicht kon doen geraken. Zonder de Engelse garantie (die wordt afgegeven in artikel XXVIII) kon er echter geen evenwichtig verdrag

⁴¹ 'Barrièreverdrag 1715', art. V-VII, in Jenkinson, 152-153.

⁴² Ibidem, art. XIX, in Jenkinson 162-163.

⁴³ Ibidem, art. XII en XVI, in Jenkinson 155-156.

opgesteld worden, simpelweg omdat de balans bij een traktaat enkel tussen Oostenrijk en de Republiek zou doorslaan naar Oostenrijk, wat nadelig zou zijn voor de andere staten in Europa.⁴⁴ Daarbij kwam dat Engeland bang was dat de eigen handelspositie in gevaar zou komen wanneer de Nederlanders een in hun ogen te riant positie zouden verwerven binnen de Zuidelijke Nederlanden. De Engelsen wilden niet dat na de oorlog de Nederlanders vergaande politieke invloeden konden uitoefenen omdat dit zou kunnen leiden tot economische voordelen (bijvoorbeeld ontheffing van accijnzen voor Nederlandse handelswaar), wat nadelig zou zijn voor de Engelse handel. Daarom wordt het Barrièreverdrag van 1715 gezien als een afgezwakte variant van het verdrag van 1709.

Het Verdrag m.b.t. het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden; Wenen 1815

Het tweede stuk dat is onderzocht is het verdrag dat is gesloten op 31 mei 1815 tussen Oostenrijk, Groot Brittannië, Pruisen, Rusland en Nederland, waarin het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden wordt gevormd. Reeds in artikel VI van het vredesverdrag van Parijs van 1814 was afgesproken dat het grondgebied van 'Holland' zou worden uitgebreid en onder de soevereiniteit van de prins van Oranje zou komen te staan.⁴⁵ Met het verdrag van 1815 werd dit bekrachtigd. De gebieden behorende tot de oude Republiek der Verenigde Zeven Provinciën en de Belgische gebieden kwamen, net als Luxemburg, met dit verdrag officieel samen onder de soevereiniteit van de Prins van Oranje-Nassau, die als koning ging regeren over deze nieuwe staat (koning Willem I werd groothertog in Luxemburg). Deze titels werden verleend door de Oostenrijkse keizer aan de familie Oranje-Nassau en waren erfelijk.⁴⁶ De samenvoeging van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden was onderdeel van het beleid dat gevoerd werd door de vier grote staten die het congres van Wenen leidden (Oostenrijk, Rusland, Pruisen en Groot-Brittannië), om te voorkomen dat in de toekomst Frankrijk

⁴⁴ Sheehan, *Balance of Power*, 107.

⁴⁵ 'A definitive treaty of peace between his Britannic majesty and his most Christian majesty Louis XVIII, Done at Paris, the 30th of May 1814', via [http://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Paris_\(1814\)](http://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Paris_(1814)). Hierna vermeld als 'Verdrag van Parijs, 1814'.

⁴⁶ 'Traite entre le Roi des Pays Bas et l'Autriche, (la Prusse, l'Angleterre, et la Russie,) relatif au Royaume des Pays-Bas' (Wenen 31 mei 1815) art. I-III, in James Ridgway, *British and foreign State Papers vol. 2: 1814-1815* (Piccadilly 1839) 137-139. Hierna vermeld als 'Verdrag m.b.t. het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815'.

opnieuw zou proberen Europa te gaan overheersen. Daarom werd rondom het Franse grondgebied een *cordon sanitaire* opgericht, bestaande uit middelgrote bufferstaten, waarvan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden de noordelijkste was. De andere bufferstaten waren het Pruisische Rijnland in het noordoosten en langs de Franse oostgrens Beieren, Baden, Württemberg, Zwitserland en Piëmont-Sardinië. Het was niet te verwachten dat deze staten ieder individueel er voor konden zorgen dat Frankrijk zou worden afgestopt in geval van een nieuwe oorlog. De bufferstaten waren meer bedoeld om de grotere spelers op het Europese toneel de tijd te geven om diplomatiek of militair te kunnen ingrijpen, zonder zelf al te veel schade te ondervinden van een eventuele Franse aanval.⁴⁷ Dit was al ingezet met het eerder genoemde verdrag van Parijs, dat een einde maakte aan de lange reeks van oorlogen in Europa en de aanzet was tot een vrede “founded upon a just repartition of force between its states.”⁴⁸ Dit hield onder andere in dat Frankrijk niet werd gereduceerd tot een tweederangs mogendheid, maar werd hersteld onder het gezag van koning Lodewijk XVIII, binnen de grenzen van 1792. Als dit niet op deze manier geregeld zou worden dan werd gevreesd voor een machtsvacuüm, wat de machtsbalans en daarmee de vrede in Europa, niet ten goede zou komen. Dit gerestaureerde (sterke) Frankrijk diende dus zoals gezegd wel een tegenwicht te krijgen in de vorm van de bufferstaten, waarvan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden er dus een was. Dat deze staat primair bedoeld was als (een van de) tegenwicht(en) komt duidelijk naar voren in de eerste zin van het verdrag, waarin wordt verklaard dat naar aanleiding van het Verdrag van Parijs van 1814, met het oog op het vestigen van een billijk evenwicht in Europa (“*afin d’établir un juste équilibre en Europe*”), deze nieuwe staat wordt opgericht.⁴⁹ Het nieuwe koninkrijk diende het gehele gebied van de huidige Benelux te omvatten omdat het in geval van oorlog zichzelf wel voldoende zou moeten kunnen verdedigen. Als de oude staten ieder afzonderlijk van elkaar zouden blijven dan werd verwacht dat zij niet over voldoende middelen zouden beschikken om Frankrijk voldoende van replek te kunnen dienen in een eventuele nieuwe oorlog, wat nadelig zou zijn voor de andere staten in het Europese stelsel. Het koninkrijk diende volgens het verdrag

⁴⁷ Chapman, *The Congress of Vienna*, 41.

⁴⁸ ‘Verdrag van Parijs, 1814’.

⁴⁹ ‘Verdrag m.b.t. het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815’, in Ridgway, 136.

van voldoende omvang te zijn om met eigen middelen de onafhankelijkheid te kunnen waarborgen (“(...) *constituer les Provinces-Unies dans des proportions qui les mettent à même de soutenir leur Indépendance par leurs propres moyens*”).⁵⁰ Dit is denk ik vergelijkbaar met een reorganisatie binnen een bedrijf waarbij verschillende afdelingen worden samengevoegd om kosten te besparen en daarmee het bedrijf als geheel kostenefficiënter en sterker te maken.

De verdere bepalingen in het verdrag hebben vooral te maken met praktische zaken, zoals de grondwet, de financiën en de bepalingen die betrekking hebben op de koning, zoals de erfopvolging. Vooral de acht artikelen die als bijlage bij artikel VIII waren bijgevoegd wekken de indruk dat het nieuwe koninkrijk een echte eenheid moest gaan vormen om daarmee een krachtig geheel te laten ontstaan. Deze artikelen lijken te zijn opgesteld met de idealen van de Franse Revolutie in het achterhoofd, namelijk vrijheid, gelijkheid en broederschap. Alle provincies en inwoners zouden volgens artikel II en IV namelijk constitutioneel gelijkgesteld worden en er mocht geen onderscheid gemaakt worden op basis van bijvoorbeeld religie of afkomst (Noord of Zuid Nederlands).⁵¹ De tijd heeft echter uitgewezen dat deze idealen nog niet zo eenvoudig waren uit te voeren.

Het hele verdrag overziend worden er vooral praktische zaken behandeld aangaande de koning en het koningschap en de grenzen en financiën van het nieuw te vormen koninkrijk. Slechts aan de kleine stukjes die hierboven zijn aangehaald kan de bedoeling van het nieuwe verenigde Nederland afgelezen worden, namelijk het in balans brengen van het geheel van staten in het gerestaureerde Europa. De besluitvorming hierover ging voor het grootste deel buiten Nederland (en ‘België’) om en was vooral een onderneming van de grote mogendheden in het Europa van het begin van de 19e eeuw. Dit is een groot verschil met het Barrièreverdrag van 1715, waarbij de machthebbers in de Republiek zich actief in hebben gezet voor de barrière tegen Frankrijk. In 1715 ging het om de eigen veiligheid van de Republiek, terwijl het in 1815 meer ging om de veiligheid van de grote mogendheden en het in evenwicht houden van de machtsbalans in heel Europa. Dit laatste speelde ook een rol in 1715, maar toen

⁵⁰ ‘Verdrag m.b.t. het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815’, in Ridgway, 136.

⁵¹ Bijlage bij ‘Verdrag m.b.t. het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815’, in Ridgway, 141-142.

werd de Republiek nog geschaard onder de meest machtige staten van West-Europa, terwijl het Nederland van na Napoleon niet eens een officiële stem had in de onderhandelingen. De invloed van de Noordelijke Nederlanden op het internationale toneel was zodanig afgenomen dat het door Engeland niet langer werd gezien als een geduchte concurrent, wat ervoor zorgde dat Engeland zich inzette om de Lage Landen samen te voegen. Dit was, zoals we hebben gezien, ten tijde van het Barrièreverdrag nog ondenkbaar, waardoor de Engelsen ervoor zorgden dat het verdrag van 1715 slechts een afgezwakte variant was van het eerder gesloten Barrièretraktaat van 1709. De Republiek diende versterkt te worden, maar er moest een balans gevonden worden tussen Nederlandse invloed in de Zuidelijke Nederlanden en het afstoppen van Frankrijk. De soevereiniteitsoverdracht van de Zuidelijke Nederlanden aan Oostenrijk en het vormen van de Nederlandse Barrière vormde een compromis tussen beide, waarbij Oostenrijk als derde partij door de Nederlandse barrièrerechten ook niet teveel invloed kon krijgen in het gebied. In 1815 vormde Frankrijk vrijwel het enige grote probleem (in dit deel van Europa), dat alleen met rigoureuze maatregelen aangepakt kon worden (hoewel het niet werd ontmanteld), waardoor er wellicht gezegd kan worden dat de oude Barrière (hoewel feitelijk buiten gebruik na 1748⁵²) in 1815 werd opgewaardeerd tot een bufferstaat. Daarom kan dit, om terug te komen op de gestelde vraag in het begin van dit hoofdstuk, als belangrijkste parallel worden gezien tussen het Barrièreverdrag van 1715 en het oprichten van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1815. In beide gevallen ging het om het voorkomen van nieuwe Franse agressie, die zou kunnen leiden tot het omver werpen van andere Europese staten en daarmee het uit balans brengen van de internationale machtsverhoudingen. Zowel de Barrière als de Buffer gaven de grote mogendheden daarnaast de tijd zich adequaat voor te bereiden en te wapenen, mochten de Fransen toch besluiten tot een aanval over te gaan.

Wat betreft de Balance of Power bestaan er enigszins verschillen tussen de behandelde verdragen. In het verdrag van 1715 komt Engeland nadrukkelijk naar voren als de partij die de balans in evenwicht probeert te houden. Het zet

⁵² Olaf van Nimwegen, 'The Dutch Barrier', 170.

zich niet alleen in om Frankrijk niet ‘te zwaar’ te maken door zich te verbinden aan de Barrière, maar Engeland probeert ook, zoals we hebben gezien, een balans te houden tussen Oostenrijk en de Republiek door met de laatste in hetzelfde schuitje te gaan zitten. Dit alles werd ondernomen om ervoor te zorgen dat de ‘leden’ van het statensysteem hun soevereiniteit en onafhankelijkheid konden behouden. In 1815 lagen de zaken wat anders. Veel meer staten waren betrokken in het proces en iedereen had een eigen agenda, waardoor compromissen gemaakt moesten worden. De overheersing van Europa door Napoleon had de weg vrijgemaakt voor een herindeling van het Europese statensysteem, waarbij het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden een van de nieuwelingen was. Uit het onderzochte verdrag is slechts sporadisch op te maken wat het doel (*“d’établir un juste équilibre en Europe”*⁵³) van deze nieuwe staat was in het systeem. Over het algemeen wordt er door historici van uitgegaan dat het een onderdeel moest vormen in de nieuwe machtsbalans, hoewel de Amerikaanse historicus Paul Schroeder betwijfelt of er überhaupt wel een machtsbalans aan de basis stond van de verdragen die gesloten werden op het Congres van Wenen.⁵⁴ Gezien de hoeveelheid literatuur over deze materie en de gevonden passages in de verdragen denk ik dat in zowel 1715 als 1815 de Balance of Power een belangrijk concept was in de politieke besluitvorming. Het verschil tussen beide verdragen op dit gebied is dat Nederland haar gewicht in 1815 te danken had aan de grote mogendheden van die tijd. Het was niet langer mogelijk om zelf gewicht in te brengen op de balans van Europese machten, zoals dat een eeuw eerder nog wel het geval was geweest.

⁵³ ‘Verdrag m.b.t. het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815’, in Ridgway, 136.

⁵⁴ Zie hiervoor: Paul W. Schroeder, ‘Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power?’, *The American Historical Review* 97, vol. 3 (1992) 683-706.

Conclusie

Het Barrièreverdrag van 1715 en het samenvoegen van de landen in de huidige Benelux met het Verdrag van Wenen in 1815 lijken op het eerste gezicht weinig met elkaar te maken te hebben. Er zit immers 100 jaar tussen beide verdragen; een periode waarin de machtsverhoudingen binnen Europa aanzienlijk veranderd waren en waarin volgens historici het *Ancien Régime* ten einde was gekomen met de Franse Revolutie. Daarom kan de indruk gewekt worden dat appels met peren worden vergeleken en ligt anachronisme op de loer. Maar toch komen beide verdragen op grote lijnen met elkaar overeen en kunnen ze gezien worden als twee verschillende varianten of oplossingen van hetzelfde vraagstuk, namelijk het probleem van het bedwingen van de Franse expansiedrift en van haar machtspositie binnen Europa. In beide varianten wordt geprobeerd om Frankrijk letterlijk binnen de perken te houden door de grenzen zodanig te versterken dat het niet waarschijnlijk werd geacht dat deze makkelijk overschreden zouden kunnen worden. De linie van forten in de Zuidelijke Nederlanden die de Republiek moest beschermen tegen de Fransen werd opgewaardeerd tot een bufferstaat, die samen met de andere bufferstaten, heel Europa van veiligheid moest voorzien (ook ditmaal na Franse agressie). Zowel in 1715 als in 1815 kan gesproken worden van een poging van de belangrijkste mogendheden om een systeem op te zetten om een langdurige vrede te bereiken; iets dat in de eeuwen hierna een vervolg krijgt met onder andere de Verenigde Naties. De Barrière in de Zuidelijke Nederlanden had niet slechts een militaire functie. Het werd ook wel gezien als het cement dat zorgde dat het samenwerkingsverband, de Grote Alliantie, bij elkaar bleef en ervoor zorgde dat de machtsbalans voor lange tijd behouden kon blijven. Het verenigde Nederland van 1815 kan meer worden gezien als een product van de alliantie, die grotendeels leunde op het verdrag van Chaumont, maar wel, net als in 1715, gebaseerd was op een Balance of Power.

Bij beide verdragen ging het namelijk niet alleen maar om het bedwingen van een gemeenschappelijke vijand (Frankrijk), maar ging het vooral, zoals in het vorige hoofdstuk besproken, om het bewaren van de machtsbalans tussen de verschillende staten binnen het Europese statensysteem, met het oog op een langdurige vrede. Frankrijk had deze balans zowel tijdens de Spaanse

Successieoorlog als tijdens de Franse Revolutieoorlogen en Napoleontische oorlogen verstoord. In beide gevallen diende de balans hersteld te worden, wat in allebei de besproken verdragen ook letterlijk terugkomt. In 1815 ging het echter meer om een machtsbalans tussen de 'grote jongens', waarbij Nederland als eigen staat weinig in te brengen had, terwijl ten tijde van de Barrière de Republiek nog gerekend werd onder de sterkere staten en daardoor een actieve rol kon spelen op de weegschaal van Europese machten en allianties.

Zowel het concept van de Barrière als van de Bufferstaten hebben grofweg dertig jaar bestaan, een tijd waarin er in een oorlogsmoe Europa een relatieve vrede bestond, waardoor de verleiding bestaat te stellen dat beiden hun nut hebben bewezen in het uitbalanceren van de Europese staten en het bewaren van de vrede. De mate van effectiviteit van de Barrière en de Buffer zou daarom naar mijn mening een geschikt onderwerp zijn voor een volgend onderzoek.

Samenvattend kan gezegd worden dat het Barrièretraktaat en de stichting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden veel met elkaar gemeen hebben, mede door de doorlopende problematiek met betrekking tot de Balance of Power.

Aantal woorden: 10009.

Literatuurlijst

Primaire Bronnen:

Verdrag van Alliantie 1701:

'The second grand alliance, or treaty concluded between the Emperor, the King of Great Britain, and the States General, September 7, 1701', in:

Almon, J., *A Collection of all the Treaties of Peace, Alliance and Commerce, between Great Britain and other Powers* (Londen 1782) 40-45.

Barrièreverdrag 1709:

'The Treaty between her Majesty and the States General for securing the Succession of the Crown of Great Britain, and for settling a Barrier for the States General against France' (Den Haag, 29 oktober 1709), in:

Almon, J., *A Collection of all the Treaties of Peace, Alliance and Commerce, between Great Britain and other Powers* (Londen 1782) 62-71.

Barrièreverdrag 1715:

'Treaty (...) for the entire Restitution of the Spanish Netherlands, to his Imperial (...) Majesty, with the Reserve of a Strong and Solid Barrier to the (...) Netherlands (...) ' (Antwerpen, 15 november 1715), in:

Jenkinson, Charles, *A Collection of all Treaties of Peace, Alliance and Commerce, between Great Britain and other Powers II* (1785) 148-173.

Verdrag van Parijs, 1814:

'A definitive treaty of peace between his Britannic majesty and his most Christian majesty Louis XVIII, Done at Paris, the 30th of May 1814', via [http://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Paris_\(1814\)](http://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Paris_(1814)) (27 januari 2014).

Verdrag m.b.t. het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815:

'Traite entre le Roi des Pays Bas et l'Autriche, (la Prusse, l'Angletaire, et la Russie,) relatif au Royaume des Pays-Bas' (Wenen, 31 mei 1815) in

Parry, Clive, *The Consolidated Treaty Series vol. 64: 1815* (New York 1969) 377-385.

Secundaire Literatuur:

Chapman, Tim, *The Congress of Vienna. Origins, processes and results* (London 1998).

Geikie, Roderick en Montgomery, Isabel A., *The Dutch Barrier 1705-1719* (Cambridge 1930).

Gerard, James W., *The Peace of Utrecht: A Historical Review of the Great Treaty of 1713-1714, and of the Principal Events of the War of the Spanish Succession* (New York 1885).

Gulick, Edward Vose, *Europe's Classical Balance of Power* (New York 1955).

Israel, J.I., *The Dutch Republic. It's Rise, Greatness and Fall 1477-1806* (Oxford 1995).

Lynn, John A., 'Nations in Arms', in Geoffrey Parker (ed.), *Cambridge Illustrated History of Warfare* (Cambridge 2008).

Nicolson, Harold, *The Congress of Vienna. A Study in Allied Unity: 1812-1822* (Londen 1946)

Nimwegen, Olaf van, 'The Dutch Barrier: its Origins, Creation and Importance for the Dutch Republic 1697-1718', in Jan F. de Jongste en Augustus J. Veenendaal jr. (eds.), *Anthonie Heinsius and the Dutch Republic 1688-1720. Politics, War and Finance* (Den Haag 2002) 147-176.

Noble, Thomas F.X. e.a., 'An Age of Revolution', in idem, *Western Civilization beyond Boundaries*, 6e ed. (Wadsworth 2011).

Onnekink, David en De Bruin, Renger, *De Vrede van Utrecht (1713)* (Hilversum 2013).

Pollard, A.F., 'Balance of Power', *Jour. of the British Institute of International Affairs*, II (Maart 1923) 51-64.

Schroeder, Paul W., 'Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power?', *The American Historical Review* 97, vol. 3 (1992) 683-706.

Sheehan, Michael, *Balance of Power, History and theory* (Londen 1996).

Webster, Charles Kingsley, *The Congress of Vienna 1814-1815* (Londen 1963).